

MUSTAQIL ISHLAR - ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI NUTQIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM OMILI

*Istamova Shoxida Maxsudovna,
BuxDPI professori,
Narmurodov Ural Sulaymonovich
OXU I bosqich
magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim tizimining boshlang'ich bo'g'inida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda mustaqil ishlarning o'rni, ahamiyati, bunday ish turining jahon ta'lim tizimida tutgan o'rni, tashkil etish shakllari haqida fikr yuritiladi.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль, значение самостоятельной работы в формировании речевой компетентности учащихся в начальном звене системы образования, роль и формы организации такого вида работы в мировой системе образования.

Annotation: This article examines the role and importance of independent work in the formation of students' speech competence in the primary education system, the role and forms of organization of this type of work in the global education system.

Kalit so'zlar: nutqiy kompetensiya, boshlang'ich sinf, mustaqil ishlar, mantiqiy fikrlash, ijodiy fikrlash, ta'lim jarayoni, samaradorlik

Ключевые слова: речевая компетентность, начальный класс, самостоятельная работа, логическое мышление, творческое мышление, учебный процесс, результативность

Keywords: speech competence, primary class, independent work, logical thinking, creative thinking, educational process, efficiency

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirish muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf davrida bolalarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlashini shakllantirish kelajakdagi ta'lim jarayonining samaradorligini belgilaydi. Shu sababli, nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan metodikalar va yondashuvlarni izlash bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir.

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga yetarlicha e'tibor qaratilayotgan bo'lsa-da, mustaqil ishlarni to'g'ri tashkil etish va samarali foydalanish bo'yicha tizimli yondashuvga ehtiyoj mavjud. O'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish orqali ularning mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish, mustaqil nutqiy faoliyatini rivojlantirish mumkin.

Mustaqil ish – bu o'quvchining bilim olish, tushunish, amaliyotda qo'llash va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan faoliyatidir. Boshlang'ich ta'lim bosqichida mustaqil ishlarning asosiy maqsadi – bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularga o'z bilimlarini izlash va mustahkamlash ko'nikmalarini singdirishdir.

Mustaqil ishlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: 1) reproduktiv (o'rganilgan materialni mustahkamlashga qaratilgan); 2) evristik (muammoli topshiriqlar yordamida ijodiy tafakkurni shakllantirish); 3) tadqiqotga asoslangan (yangi bilimlarni izlash va tahlil qilish).

Mustaqil ishlarni tashkil etishda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

1. **An'anaviy usullar:** matn bilan ishlash (hikoya, ertak, maqola o'qish va tahlil qilish); mashqlar va test topshiriqlari; rasmlar, sxemalar bilan ishlash.

2. **Interfaol usullar:** "Aqliy hujum" (o'quvchilarning erkin fikrlashiga imkon yaratish); klaster usuli (g'oyalarni guruhlash orqali mustaqil ishlash); rolli o'yinlar (mavzuga oid sahnalashtirish).

3. **Texnologik yondashuvlar:** multimediali resurslardan foydalanish (ta'lim platformalari, interaktiv o'yinlar); muammoli ta'lim (o'quvchiga o'zi muammoni hal qilish imkonini yaratish). Boshlang'ich sinflarda ta'lim jarayonining asosiy maqsadi – o'quvchilarga mustahkam bilim berish, ularning tafakkurini rivojlantirish va mustaqil fikrlashga o'rgatishdan iborat. Shu maqsadda mustaqil ishlar muhim o'rin tutadi. Mustaqil ishlar o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning ijodiy va analitik tafakkurini shakllantirish, o'rganilgan bilimlarni mustahkamlash va amaliy qo'llash imkonini beradi. Mustaqil ishlarning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati beqiyos. Boshlang'ich sinflarda mustaqil ishlar quyidagi asosiy maqsadlarni bajaradi:

- 1) o'quvchilarni faol ta'lim jarayoniga jalb qilish;
- 2) ularda mustaqil fikrlash va muammolarni yechish qobiliyatini rivojlantirish;
- 3) ijodkorlik va izlanish qobiliyatlarini shakllantirish;
- 4) mas'uliyat hissini oshirish va o'z bilimiga tayana olishga o'rgatish;
- 5) nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish, ya'ni og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish;
- 6) o'z-o'zini nazorat qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirish.

Mustaqil ishlar o'quvchilarning o'quv jarayonida faolligini oshiradi va ularda bilimlarni izlash, o'zlashtirish hamda mustahkamlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Mustaqil ishlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining aqliy, ijodiy, nutqiy jihatdan rivojlanishiga katta ta'sir etadi.

Mustaqil ishlarning ta'lim jarayonidagi samaradorligi quyidagi jihatlar bilan izohlanadi:

1. **Aqliy rivojlanish:** O'quvchilarning tahliliy tafakkuri va muammolarni hal qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

2. **Ijodiy fikrlash:** Mustaqil topshiriqlar orqali bolalar o'z fikrlarini aniq ifodalashni o'rganadilar.

3. **Amaliy bilimlardan foydalanish:** Hayotiy misollar va topshiriqlar orqali bilimlarini mustahkamlashga imkon yaratadi.

4. **Mas'uliyatni shakllantirish:** O'quvchi o'z vazifalarini bajarishga nisbatan javobgarlik hissini rivojlantiradi.

Boshlang'ich ta'limda mustaqil ishlarning quyidagi turlari keng qo'llaniladi:

1. Reproduktiv mustaqil ishlar – O'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlarini takrorlash va mustahkamlash (mashqlar yechish, savol-javob, matnni qayta hikoyalash)ga qaratilgan.¹

2. Qisman izlanish mustaqil ishlari – O'quvchilar mustaqil ravishda muammolarni hal qilish yoki yangi bilimlarni izlash - mantiqiy masalalar yechish, ma'lumotlarni tahlil qilish hamda o'z fikrlarini yozma yoki og'zaki ifodalash bilan shug'ullanadi.

3. Ijodiy mustaqil ishlar – O'quvchilarning tasavvurini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, o'quvchilar ertak yozish, hikoya tuzish, matnga mos rasmlar chizish (tasviriy san'at) va loyihaviy ishlar bilan shug'ullanadilar.

Mustaqil ishlarni samarali tashkil etish uchun quyidagi tamoyillar muhim ahamiyatga ega:

1. Tizimlilik – Mustaqil ishlar uzluksiz ravishda dars jarayoniga integratsiya qilinishi kerak.

¹ Reproduktiv usul - ilgari olingan bilimlarni qo'llash (yoki takrorlash) va amaliy harakatlar ketma-ketligi bilan ma'lum bir ko'rsatma bo'yicha amalga oshiriladigan o'quv faoliyatini tashkil etish usuli. Ushbu usul har doim ma'lum bir algoritmgaga (yoki ko'rsatmalarga) amal qilganligi sababli, u ko'pincha instruktiv-reproduktiv deb ataladi.

2. Moslashtirilganlik – Har bir o‘quvchining qobiliyati va individual xususiyatlarini hisobga olish lozim.

3. Faollik va mustaqillik – O‘quvchilarni mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilishga rag‘batlantirish kerak.

4. Qiziqarlilik – Mustaqil ishlar bolalar uchun qiziqarli va motivatsion bo‘lishi zarur.

5. Baholash va tahlil qilish – Mustaqil ish natijalari doimiy ravishda tahlil qilinishi va baholanishi lozim.

Boshlang‘ich ta‘lim tizimida mustaqil ishlarni samarali tashkil etish dunyoning ilg‘or ta‘lim tajribalarida turli usullar va yondashuvlar asosida amalga oshiriladi. Jahon ta‘lim tizimidagi ilg‘or tajribalarni tahlil qilib, ularni O‘zbekiston ta‘lim tizimiga integratsiya qilish orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlash va o‘zlashtirish qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida mustaqil ishlar quyidagi maqsadlarni bajarishga qaratilgan:

- o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirish;
- ijodiy izlanish va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash;
- o‘quvchilarning tahliliy tafakkurini shakllantirish va o‘z bilimini baholashga o‘rgatish;
- differensial yondashuvni tatbiq etish – har bir bolaning individual xususiyatlariga mos metodlarni qo‘llash.

Dunyo tajribasida boshlang‘ich sinflarda mustaqil ishlarni samarali tashkil etishning turli usullari mavjud.

Finlandiya maktablari dunyoda eng ilg‘or ta‘lim tizimlaridan biri hisoblanadi. Bu tizimda mustaqil ishlar quyidagicha tashkil etiladi:

- Erkin va ijodiy topshiriqlar: O‘quvchilar mustaqil ravishda muammolarni hal qilish, ilmiy tadqiqot olib borish va xulosalar chiqarish bo‘yicha topshiriqlar oladilar.
- Differensial ta‘lim: Har bir o‘quvchining qobiliyatiga qarab, unga individual topshiriqlar beriladi.
- O‘yin orqali o‘qitish: Mustaqil ishlarni o‘yin tarzida tashkil qilish orqali bolalar qiziqishi va ishtiyiqi oshiriladi.

Singapur ta‘lim tizimida mustaqil o‘rganish loyihalari katta ahamiyatga ega bo‘lib, bolalar o‘zlari mustaqil ravishda o‘rganishi kerak bo‘lgan materiallar bilan shug‘ullanadilar.

- "Problem-based learning" (Muammoli ta‘lim) yondashuvi qo‘llaniladi – o‘quvchilar oldiga hayotiy muammolar qo‘yilib, ularni yechish yo‘llari izlanadi. Raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar keng qo‘llaniladi.

AQSh ta‘lim tizimida mustaqil ishlar quyidagicha tashkil etiladi:

- STEAM ta‘lim yondashuvi (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics – fan, texnologiya, muhandislik, san‘at va matematika) asosida o‘quvchilar mustaqil tadqiqotlar olib boradilar.
- Portfolio usuli – o‘quvchilarning mustaqil ishlari maxsus jurnallarga yoki elektron portfoliolarga jamlanadi va rivojlanishi kuzatib boriladi.
- Loyihaviy ta‘lim – mustaqil ishlar kichik loyihalar shaklida tashkil qilinadi.

Yaponiya maktablarida mustaqil ishlar quyidagicha tashkil etiladi:

- "Jibun de manabu" ("O‘zingiz o‘rganing") tamoyili asosida o‘quvchilar mustaqil o‘rganish va tahlil qilishga o‘rgatiladi.

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

➤ Tajriba asosidagi ta'lim – o'quvchilarga mavzular bo'yicha eksperimentlar va kuzatishlar o'tkazish topshiriladi.

➤ Hayotiy bilimlarni amaliyotga joriy qilish – bolalar o'z bilimlarini kundalik hayotda qanday qo'llash mumkinligini o'rganadilar.

Xulosa qilib aytish mumkinki, jahon va o'zbek ta'lim tajribasini tahlil qilgan holda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini shakllantirish uchun mustaqil ishlarning mazmuni boyitilishi, innovatsion va interfaol metodlardan keng foydalanilishi lozim. Zamonaviy ta'limda mustaqil ishlarni tizimli tashkil etish orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy tafakkuri va nutqiy kompetensiyalari samarali rivojlantirilishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Inomjonova M.S. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etishning samarali yo'llari. /"Science and Education" Scientific Journal / ISSN 2181-0842. February 2022 / Volume 3 Issue 2. www.openscience.uz
2. Истамова, Ш. М. (2021). ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИ ВА ЁЗМА АДАБИЁТ НАМУНАЛАРИДА ТУШ МОТИВЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ: Истамова Шоҳида Махсудовна, филология фанлари буйича фалсафа доктори. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (6), 16-19.4.
3. Makhsudovna, I. S. (2023). Dreams as a Means of Psychological Analysis.
4. Истамова, Ш. М. Поэтико-композиционные функции сна в художественном произведении (Doctoral dissertation, (PhD) по филологии: 10.00. 02/Истамова Шоҳида Махсудовна).
5. Истамова, Ш. М. СНОВИДЕНИЯ И СИМВОЛ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ. Сборник научных статей по итогам работы Международного научного форума, 72.
6. Анъанавий туш рамзларининг поэтик матнда берилиши ШМ Истамова - Новое слово в науке и практике: гипотезы и ..., 2017
7. Maxsudovna, I. S., & To'yumurodovna, Q. G. (2024, February). BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIDAKTIK VOSITALARDAN FOYDALANISHNING ANAMIYATI. In International conference on multidisciplinary science (Vol. 2, No. 2, pp. 59-64).
8. Истамова, Ш. М., & Шарипова, М. Б. (2024). ЛИТЕРОНОМИК ТАЖНИС САНЪАТИ АЛИШЕР НАВОИЙ ИЖОДИДА. Экономика и социум, (5-2 (120)), 1072-1075.
9. Maxsudovna, I. S., & Qizi, S. M. S. (2022). The role and importance of puzzles in the development of intellectual abilities of primary school students. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 12(2), 209-213.
10. Maxsudovna, I. S., & To'yumurodovna, Q. G. (2025). ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH (KAHOOT, EDUCAPLAY KABI PLOTFORMALAR MISOLIDA). PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI, 2(2), 177-180.
11. Jalilovna, Q. Z., & Maqsudovna, S. I. (2024). O 'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA LUG 'AT USTIDA ISHLASH USULLARI. Methods of applying innovative and digital technologies in the educational system, 1(2), 184-186.
12. Jalilovna, Q. Z., & Maqsudovna, S. I. (2024). LUG'AT USTIDA ISHLASHNING LINGVISTIK ASOSLARI VA VAZIFALARI. PEDAGOG, 7(6), 186-189.

13. Sulaymonovich, S. F., & Maqsudovna, I. S. (2020). Types of lexical meanings. Journal of Critical Reviews, 7(6), 481-484.